

Romulus GIDRO

Aurelia GIDRO

DREPT PRIVAT ROMAN

**Elemente comparative cu dreptul civil
și dreptul procesual civil român contemporan**

Romulus GIDRO

Aurelia GIDRO

DREPT PRIVAT ROMAN

**Elemente comparative cu dreptul civil
și dreptul procesual civil român contemporan**

Universul Juridic

București

-2014-

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2014, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GIDRO, ROMULUS

**Drept privat roman: elemente comparative cu dreptul civil și dreptul procesual
civil român contemporan / Romulus Gidro, Aurelia Gidro. - București : Universul
Juridic, 2014**

ISBN 978-606-673-475-2

I. Gidro, Aurelia

347(37)(075.8)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

PROLEGOMENE

Este necesară studierea dreptului roman?

Această întrebare își găsește rostul în contextul în care în lumea juridică autohtonă s-au manifestat tendințe de diminuare sau chiar anulare a importanței studierii dreptului roman.

Studentii facultăților de drept trebuie să știe că dreptul privat roman nu este doar un curs cu caracter istoric, ci reprezintă o materie curriculară fundamentală pentru studiul instituțiilor juridice private.

Nimeni nu contestă astăzi caracterul istoric al dreptului roman, dar această apreciere nu îndreptățește marginalizarea disciplinei având în vedere că dreptul privat roman conține instituții și principii juridice care, prin perenitatea lor, au influențat și influențează sistemele juridice ulterioare. Istoria, în general, nu se rezumă la o simplă consemnare a unor elemente faptice, ci caută să evidențieze legătura logică care le înlănțuie și le dă sens. Dreptul roman se pretează într-un mod fericit la astfel de investigații și permite ca numeroase instituții de drept privat să fie reconstituite în ansamblul lor și să se constate modificările succesive din momentul nașterii lor și până la inexorabilul timp al decadenței. Așa se explică faptul că, față de alte sisteme legislative antice, unele chiar mai vechi, legiuirea romană a dovedit o astfel de viabilitate, demonstrând eficiență practică, capacitate adaptativă în reglementarea relațiilor socio-economice existente într-un sistem economic bazat pe producția de mărfuri și pe respectul proprietății private¹.

Instituțiile romane nu și-au încetat existența odată cu dispariția statului roman. Numeroase structuri politice medievale și-au păstrat existența după modelele romane, iar dreptul, începând cu evul mediu și până în contemporaneitate, a perpetuat principiile fundamentale ale dreptului privat roman. Imensa moștenire cultural-juridică romană ne permite nouă, ca și strămoșilor noștri de la evul mediu încoace, să utilizăm practica citării de termeni, expresii, dictonuri fie ca argumente juridice, fie ca dovezi ale faptului că suntem persoane instruite care ne tragem seva de la o autentică cultură majoră.

Un titan al cercetărilor în domeniul evoluției istorico-juridice romane afirmă că *Grandoarea Romei, însă, este conținută și întemeiată tocmai pe realitatea că poporul roman și-a creat el însuși și a îndurat un drept în care principiile eterne ale libertății și ale supunerii, ale proprietății și ale pedepsirii legale au dominat fără restricții și mai domină și astăzi*². Același autor evidențiază faptul că romanii au înțeles că prin norme permissive sau prohibitive dreptul apare întotdeauna ca o necesitate absolută deoarece legea, chiar și prin prevederile sale cele mai aspre, impune și minților celor mai slabe atotputernicia conceptului de drept. Comparând legiunile germane cu cele romane, Theodor Mommsen constată că primele se pot caracteriza printr-o formă poetică, printr-un simbolism vii, pe când în dreptul roman *totul este limpede și concis, el nu cunoaște nici simbolul, nici vreo instituție inutilă. Dreptul roman nu este crud (...) este totuși înfricoșător din cauza severității sale inexorabile, care nu poate să fie atenuată prin practica umană, întrucât este un drept național*³.

În mod firesc se pune întrebarea ce fel de popor erau romanii, cu ce se deosebesc ei de alții?

¹ V.M. Ciucă, *Lecții de drept roman*, vol. I, Ed. Polirom, Iași, 1998, p. 17.

² Th. Mommsen, *Istoria romană*, vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 104.

³ *Ibidem*.

Măreția istoriei și dreptului roman, se întreabă un celebru istoric italian¹, este oare opera unor oameni altfel decât noi, au fost ei supranaturali?

Cetățeanul roman a fost la început crescător de vite și agricultor, dar în același timp și soldat deoarece a fost nevoit să-și apere agoniseala cu sabia sau lancea în mână și cu prețul vieții.

Unul dintre cei mai mari romaniști pe care i-a dat știința juridică românească îl caracterizează pe romanul timpuriu în dubla sa calitate de producător de bunuri materiale și de militar astfel:

*Crescut la coarnele plugului el învață din cea mai îndepărtată vechime să aprecieze exclusiv ca al său fructul muncii lui; și astfel, în mod firesc, ia naștere dreptul de proprietate ca un drept individual consfințit în Legea celor XII Table de la mijlocul secolului V, înainte de Cristos. Acest drept deșteptând spiritul **conservator**, se păstrează printr-o necurmată voință de stăpânire față de vecin și se lărgește prin războaie în paguba vrăjmașului. Voința de a stăpâni încetând, aduce pierderea proprietății după un anumit timp prin uzucapiune. Așadar, așezământul proprietății individuale crește și oțelește în proprietar tăria de a voi fără întrerupere. Întărit de acasă cu această armă în lupta pentru existență, Romanul își disciplinează voința în școala serviciului militar. Acolo învață a pune la dispoziția statului toată puterea, abnegația și iscusința întrebuintată la înflorirea gospodăriei lui. Din exercițiul sacrificiului colectiv, adus prin războaie, el înțelege a-și subordona interesele particulare interesului superior al statului, și astfel serviciul militar face din plugar un bun soldat și „din soldat un cetățean conștient”. La acest cetățean roman însușirea care predomină este „egoismul disciplinat” oferit în primul rând Patriei².*

Același exercițiu al războaielor, de data aceasta, interne, purtate între patricieni și plebei, va da naștere celui mai important act legislativ din istoria dreptului roman caracterizat de Titus Livius ca fiind *fons omnis publici privatique iuris*.

Vegetius³, în încercarea sa de a descrie un legionar roman, ni-l prezintă ca pe un bărbat mai puțin prolific decât galii, mai mic de statură decât germanii, mai puțin bogat și șiret decât africanii, mai puțin cultivat decât grecii, dar etalând o superioritate devenită de-a dreptul vocație dominatoare pe plan militar.

Potrivit aceluiași Vegetius, ceea ce făcea din cetățeanul roman un militar disciplinat, organizat și eficient era însumarea în pregătirea sa a trei elemente fundamentale: *armorum exercitio*, adică un îndelungat exercițiu al armelor; *disciplina castrorum*, ceea ce însemna acceptarea și respectarea unor rigori disciplinare în taberele militare; *usus militiae*, ceea ce se traduce prin modul de folosire a armatei.

Dominația romană asupra lumii nu se putea realiza, așa cum susține și Cicero, numai prin factorul militar. Încă din cele mai vechi timpuri o importanță covârșitoare asupra mentalității omului roman a avut-o respectarea scrupuloasă a normelor religiei romane. Religia romană incipientă se dovedește deosebit de complexă fiind păstrătoarea unor elemente de mitologie comună popoarelor indo-europene, combinate cu elemente religioase etrusce și grecești.

¹ Indro Montanelli (1909-2001), jurnalist și istoric italian cunoscut și în România prin lucrările sale de istorie rupte de academismul clasic și prezentate ca o istorie a personalităților și mai puțin a statelor sau națiunilor. În România i-au fost traduse *Istoria grecilor* și *Istoria Romei* (în traducere românească, *Roma, o istorie inedită*, Ed. Artemis, București, 1995).

² I.C. Cătuneanu, *Curs elementar de drept roman*, București, Ed. Cartea Românească, 1924, Cluj, p. 7.

³ Scriitor și responsabil cu finanțele Romei, a trăit la finele secolului al IV-lea după Cristos. Este și autorul unui tratat militar – *Epitoma rei militaris* – dedicat împăratului Theodosius I (379-395). A se vedea și A. Giardina, *Omul roman*, Ed. Polirom, Iași, 2001, p. 8.

Au existat numeroase încercări de a creiona *tipul roman* de-a lungul istoriei Romei fără ca vreuna să poată fi verificată în totalitate. De-a lungul a peste un mileniu (ce reprezintă durata minimă a istoriei romane) omul roman s-a schimbat, a evoluat. Tipul roman din perioada regalității nu poate corespunde cu cel din perioada imperială, cu atât mai mult cu cât statul roman a devenit unul „supranațional” fapt ce a însemnat și o întrepătrundere de culturi, religii și tipuri umane ce l-au supus pe cetățeanul roman unor puternice influențe și permanente adaptări.

Ceea ce poate fi subliniat cu certitudine este aptitudinea și talentul deosebit care răzbat de-a lungul întregii istorii a Romei în elaborarea și cunoașterea dreptului fapt ce este evidențiat și de crearea unui adevărat arhetip al cetățeanului roman, la început pontif-jurist, iar mai apoi numai jurist-magistrat.

Juristul roman – indiferent de haina pe care a îmbrăcat-o în diversele etape de dezvoltare a statului: sacerdot arhaic, simplu cetățean sau aristocrat al Republicii, sfetnic al principelui, înalt funcționar în administrația publică din epoca Dominatului – s-a dovedit un excelent cunoscător al normelor mai întâi religioase, iar apoi, prin excelență juridice, alcătuind un sistem juridic care a reflectat în permanență prefacerile societății romane. În comparație cu alte popoare antice creatoare de drept, romanii au fost singurii care au generat o categorie specială de „profesioniști”, reușind să pună bazele unicului model antic de drept elaborat în mod „științific”.

Dreptul roman face parte din civilizația și cultura romană și ne prezintă, într-o primă evaluare, ordinea juridică proprie Romei de-a lungul întregii sale evoluții istorice.

Pentru unii autori, expresia *drept roman* indică, cu foarte multă precizie, ordinea juridică a statului roman în toate momentele sale succesive de-a lungul multisekularei evoluții. Altfel spus, înseamnă evoluția statului roman prin studierea unui segment al acestuia care este ordinea juridică¹.

Dreptul roman, ca știință și disciplină juridică, înseamnă studierea normelor juridice ale unei colectivități organizată, din punct de vedere politic, din oameni liberi care își manifestă existența de-a lungul unei perioade cuprinsă între momentul tradițional al fondării Romei (753 î. Cr.) până la moartea împăratului Iustinian (565 d. Cr.)².

Receptarea dreptului roman a fost extrem de importantă, în primul rând pe plan juridic, dar și pe plan politic, creând forme și structuri politico-juridice noilor state în formare și dezvoltare din epoca feudalismului și nu numai.

Fenomenul receptării legislației romane a lui Iustinian s-a realizat treptat, pe cale cutumiară, reprezentând și o renaștere a studiilor de drept roman, fiind totodată și baza teoriei și practicii dreptului. Elaborarea științifică a normelor juridice este, în opinia unor autori, argumentul extraordinarei vitalități a dreptului roman care reprezintă matricea multor sisteme de drept privat din țări europene, ale Americii Latine (prin intermediul Spaniei și Portugaliei) și a unor țări de pe alte continente (Republica Sud-Africană, Japonia ș.a.)³. Dreptul roman, prin legislația lui Iustinian, reprezintă o sinteză a unei dezvoltări instituționale juridice de peste un mileniu, reușind să lumineze evoluția dreptului pentru încă aproape un mileniu și jumătate⁴. Imensa construcție juridică romană, perenitatea unor instituții și principii juridice fac imperios necesară studierea fenomenului juridic *atât de*

¹ A. Guarino, *Storia del Diritto Romano*, quarta edizione, riveduta, Napoli, 1969, pp. 21-23.

² M. Marrone, *Lineamenti di Diritto Romano*, G. Giachipelli Editore-Torino, 2001, p. 3.

³ *Ibidem*.

⁴ Vl. Hanga, *Mari legiuitori ai lumii*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 186.

*fascinant și de atrăgător, între altele, datorită și monumentalității unei arhitecturi legislative și a unei jurisprudențe pretențioase și aproape desăvârșite*¹.

Utilitatea *Dreptului roman* poate fi analizată din mai multe puncte de vedere. Pentru cei care consideră că este utilă doar studierea dreptului actual le argumentăm cu aceea că nu vor fi în stare să cuprindă decât o mică parte din fenomenul juridic și vor fi condamnați să aplice ceva al cărui rost și menire nu le vor putea înțelege niciodată.

Pentru a completa o lege lacunară, pentru a elabora o alta nouă, suntem nevoiți de multe ori să căutăm soluțiile sau, cel puțin, reazemul în experiența trecutului. Dreptul roman ne oferă o asemenea extraordinară experiență, condiția fiind de a nu-l ignora și nici de a-l reduce la un sistem juridic inutil, deja mort.

Depășind etapa istorică în care s-a născut, Dreptul roman a dat naștere unor principii și reguli juridice care și-au adus o incontestabilă contribuție la progresul juridic general. Marele romanist român din perioada interbelică – I.C. Cătuneanu – evidențiază două asemenea elemente ce au devenit constante în dreptul pozitiv: principiul proprietății individuale și distincția între *ius publicum* și *ius privatum*.

Respectul față de proprietatea individuală s-a născut la Roma încă din perioada existenței sale ca o mică cetate ce asigura propășirea societății romane și mai apoi a celei medievale, până în zilele noastre. În colectivitățile în care respectul proprietății private a fost încălcat s-a constatat un regres, incertitudine și nesiguranță, simțindu-se nevoia revenirii la matca proprietății de bază.

Noțiunea de proprietate – spunea un excelent cercetător romanist român din aceeași perioadă interbelică – este un *concept care nu poate fi complet vidat nici de trecutul lui, nici de conținutul viu, actual pe care îl posedă*².

Noțiunea de proprietate modernă nu poate fi înțeleasă dacă ignorăm definiția și conținutul proprietății așa cum le-au văzut anticii, îndeosebi romanii.

Dreptul roman, în materia proprietății, ca și în celelalte domenii, este atât de indisolubil legat de dreptul modern încât orice problemă de drept actual se luminează în chipul cel mai organic pentru cine este înarmat cu solide cunoștințe de drept roman³. Numai dreptul roman, spune un mare clasicist român al dreptului din perioada interbelică, ne permite, prin incursiunea în lumea ilustrelor tradiții spirituale romane, să înțelegem geneza instituției proprietății, apariția dreptului abstract de proprietate (necunoscut vechiului dreptului grecesc și german), dualitatea noțiunilor de posesie și proprietate, precum și evoluția de la proprietatea colectivă a ginte la dreptul subiectiv de proprietate din opera iustiniană⁴.

Celebra diviziune semnalată de Ulpian – *ius publicum* și *ius privatum* – este considerată și astăzi una absolut fundamentală protejându-l pe cetățean de posibilele abuzuri ale statului asigurând o permanentă linie de demarcație între instituțiile publice și cele strict private, între puterea statului și drepturile indivizilor.

Faptul că normele concrete de drept roman, așa cum ne-au parvenit nouă, nu constituie drept pozitiv aparținând unui popor de mult apus nu justifică caracterizarea disciplinei de drept roman ca una numai de ordin istoric. Viața juridică a romanilor, creatori de instituții

¹ V.M. Ciucă, *Lecții de drept roman*, vol. II, Ed. Polirom, Iași, 1998, p. 18.

² V.Al. Georgescu, *Formele primitive ale proprietății în vechiul drept roman*, în vol. *Memoriile Secțiunii de Drept Roman și Istoria Dreptului*, Academia de Științe Morale și Politice, București, Tipografia Remus Cioflec, 1942, p. 170.

³ V.Al. Georgescu, *Originile și evoluția generală a proprietății în Dreptul Roman*, Cernăuți, 1938, p. 59.

⁴ *Ibidem*.

juridice fundamentale, a permis urmașilor, teoreticieni și practicieni, să desprindă din studiul dreptului roman principii generale, unanim valabile și astăzi, care călăuzesc progresul dreptului oriunde în timp și spațiu. Nu se poate face abstracție de faptul că romanii sunt creatorii vocabularului juridic pe care îl folosim și azi, că sunt inițiatorii unor serii de clasificări, concepte, categorii juridice ce reprezintă limbajul comun al tuturor juriștilor, fiind identice, din punct de vedere formal, cu cele romane, constatându-se doar modificări de conținut inerente evoluției societății umane¹. Din punct de vedere didactic studierea dreptului privat roman are o contribuție decisivă în formarea unui jurist deoarece ignorarea spiritului juridic creat de romani înseamnă perpetuarea inculturii, nu numai juridice, și mai înseamnă și incapacitatea de a înțelege evoluția și relativitatea diverselor instituții juridice. Gândirea și înțelepciunea antică, îndeosebi cea greco-romană, ne-au dat nouă obiceiul, privit ca fiind elevat, de a cita termeni, expresii, dictoane din uriașul tezaur al textelor eline și latine. Acest obicei cu profundă consistență intelectuală este utilizat de juriști, și nu numai, pentru a-și întări argumentația și a evidenția calea echității și dreptății. Utilizarea acestor elemente lingvistice, verbal sau scriptic, este, în lumea celor care profesază dreptul, și un act de cultură generală și juridică a cărei sorginte este studierea și înțelegerea dreptului roman. Citarea unor astfel de expresii de către așa-ziii juriști neinteresați de studiul dreptului roman este, pe lângă evidențierea unei crase inculturi și o lipsă elementară de pioșenie față de cei care au creat un astfel de monument juridic inegalabil în istoria omenirii. Un mare cercetător român al studiilor clasice susține, pe bună dreptate, că popoarele au moștenit pragmatismul roman, gustul romanilor pentru claritate și raționamente riguroase și simțul civic educat de romani încă din epoca Republicii².

Deși Imperiul Romei a apus, există puține aspecte ale instituțiilor moderne pe care să le putem înțelege fără un precedent, fără un arhetip roman. Amprenta Romei poate fi găsită aproape peste tot. Și-a exercitat și încă își mai exercită farmecul său puternic, capacitatea de a-și răspândi razele aproape miraculos ...³.

Dreptul roman, în pofida a ceea ce gândesc incultii și neștiutorii, rămâne nemuritor pentru că este indestructibil implementat în structura istorică și rațională a dreptului modern, dar și pentru că reprezintă cultură și istorie, domenii vitale oricărui om care vrea să depășească nivelul de ființă biologică primitivă. Într-o exprimare cât se poate de plastică și de elocventă s-a făcut următoarea afirmație, la care achiesăm și noi: *Dacă ar exista undeva un singur naiv care să creadă că se poate face filosofia fără Platon și fără Kant, acestui naiv i-am permite netulburați să creadă că se poate face drept modern fără Papinian, fără Groțius și fără Savigny*⁴.

În fine, pentru români, studiul *Dreptului roman* ar trebui să reprezinte și un dar aparte având în vedere istoria nașterii poporului român. Cucerirea Daciei de către romani a însemnat și introducerea unei civilizații superioare pe meleagurile noastre, a implementării unei gândiri juridice evoluată care a stat la baza viitorului drept românesc. Limba latină a reprezentat limba universală a lumii romane chiar și după dispariția statului roman, iar pentru noi, românii, reprezintă fundamentul limbii vorbite astăzi.

¹ Vl. Hanga, *Drept privat roman*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 18.

² E. Cizek, *Mentalități și instituții romane*, Ed. Globus, 1998, p. 272.

³ *Ibidem*.

⁴ V.Al. Georgescu, *op. cit.*, p. 50.

DIVIZIUNILE DREPTULUI ROMAN

Dreptul reprezintă un ansamblu de norme de conduită diversificate, fapt pentru care noțiunea generală de *drept* este divizată în grupări de norme juridice de naturi diferite.

Dreptul public și dreptul privat. Această divizare este considerată de unii autori ca una dintre contribuțiile esențiale aduse de dreptul roman pe altarul progresului civilizației europene. Celebru jurisconsult roman Ulpian – în lucrarea sa intitulată *Institutiones* – ne indică faptul că dreptul roman cuprinde două mari categorii de norme: cele aparținând lui **ius publicum (dreptul public)**, precum și cele ce revin lui **ius privatum (dreptul privat)**¹. Dreptul public – spune același Ulpian – ocrotește interesele publice, pe când dreptul privat are în vedere interesele private ale cetățenilor. Din categoria normelor de drept public fac parte cele ce vizează regulile referitoare la cult (**sacra**), modul de recrutare și atribuțiile preoților (**sacerdotes**), precum și organizarea și funcționarea diferitelor magistraturi, adică a diferitelor organe ale statului roman.

Dreptul privat roman vizează interesele strict particulare, reglementând raporturile juridice în care se implicau cetățenii romani între ei.

Această distincție a dreptului în public și privat a fost mult criticată de reprezentanții ideologiei comuniste care susțineau că interesele publice nu reprezentau decât interesele clasei exploatoare. În realitate, necesitatea recunoașterii și respectării clasificării în norme de drept public și privat se impune datorită consecințelor benefice pe care le creează.

Astfel, principiul separării normelor juridice în publice și private reprezintă pentru cetățeni o garanție a păstrării libertății de acțiune, precum și asigurarea că statul nu va abuza, încălcând proprietățile individuale. Un stat modern și de drept va promova această distincțiune pentru a împiedica falsificarea caracterului instituțiilor politice, tratându-le ca instituții familiale. Pentru a aprecia valoarea acestei distincțiuni este suficient a examina ce s-a petrecut la popoarele care n-au cunoscut-o: în Grecia întâlnim amestecul statului în actele cele mai intime ale vieții particulare; la Germani, ajunși stăpâni Europei feudale, suveranitatea teritorială a fost tratată ca o proprietate particulară, funcțiunile publice ca bunuri de familie, posesiunea pământului ca fundament al dreptului de jurisdicție. Un asemenea regim nu ar putea garanta nicio bună administrație, nicio justiție imparțială².

În continuarea aceleiași idei, în România interbelică se preciza că atâta vreme cât au durat aceste confuzii, pentru că lumina dreptului roman nu pătrunsese în mintea germanică, atâta timp nu s-a putut întemeia statul modern. A trebuit să se reia studiul dreptului roman, să se adopte distincțiunea între drept public și privat, spre a înlocui concepția patrimonială a statului medieval cu principiul că puterea statului are un izvor fundamental deosebit de drepturile persoanelor, care îi exercită numai anumite atribuțiuni³.

Un alt argument în favoarea acestei divizări a dreptului este acela că normele dreptului public nu pot fi modificate prin simpla voință a cetățenilor deoarece ele vizează în special organele de stat cu atribuțiile lor, fiind vorba de norme general valabile și obligatorii pentru toți indivizii aceleiași comunități. Normele dreptului privat permit participanților la încheierea și derularea raporturilor juridice să deroge de la aceste norme în limitele permise de lege și cu păstrarea principiilor sistemului juridic existent într-o etapă istorică dată.

¹ Ulpian, *Institutiones*, 1.1.4.; *Digesta*, 1.1.1.2.

² Ed. Cuq, *Les institutions juridiques des Romaines*, vol. I, Paris, 1904, p. 24.

³ I.C. Cătuneanu, *op. cit.*, p. XIII.

Trebuie menționat și faptul că astăzi *Dreptul* se prezintă ca un domeniu extrem de complex care face foarte dificilă departajarea clară între conceptele de drept public și de drept privat¹.

Romanii au apreciat că dreptul privat cuprinde trei mari categorii de norme ce formează dreptul civil (**ius civile**), dreptul ginților (**ius gentium**) și dreptul natural (**ius naturale**).

Ius civile și ius gentium. Romanii, începând cu Legea celor XII Table, au privit dreptul nu ca pe ceva divin, ci ca o instituție creată de oameni în vederea reglementării raporturilor lor. Fiind o creație umană, dreptul a putut fi modificat, adaptat conform noilor trebuințe umane.

Societatea antică permitea fiecărei comunități (**civitas**) să aibă un drept propriu și exclusiv, cei din afara cetății neputând participa la viața juridică a acesteia. Romanii au recunoscut și subliniat existența distincției între dreptul cetății (**ius civile**) și dreptul pe care-l invocau străinii (**ius gentium**).

Jurisconsultul Gaius ne dă următoarele definiții ale dreptului civil și dreptului ginților:

*Toate popoarele care sunt conduse prin legi și după obiceiuri se folosesc pe de o parte, de un drept al lor propriu, pe de altă parte, de un drept comun tuturor oamenilor; în adevăr, dreptul pe care și l-a statornicit fiecare popor sieși, îi este propriu lui, și se cheamă **ius civile**, ca drept specific al statului-cetate; iar cel pe care rațiunea naturală l-a rânduit între toți oamenii, acela este păzit deopotrivă la toate popoarele și se cheamă **ius gentium**, întrucât de el se folosesc toate popoarele. Poporul roman se folosește deci, pe de o parte, de dreptul său propriu, iar pe de alta, de cel comun tuturor oamenilor*².

Din această definiție rezultă că pentru romani **ius civile** era **ius proprium civium Romanorum** (dreptul propriu cetățenilor romani). O asemenea abordare a problemei se explică prin faptul că vechea societate romană se caracteriza prin puternice trăsături de patriarhalitate autarhică, când fiecare familie își satisface singură nevoile prin munca membrilor săi și a sclavilor de care dispunea. Nivelul forțelor de producție era scăzut, iar economia naturală predomina. Datorită acestui fapt tranzacțiile comerciale erau rare și, în consecință, tot atât de rare actele juridice menite să le dea eficiență pentru a se valida în ordinea de drept existentă³.

Schimburile comerciale, înstrăinarea bunurilor erau privite cu multă suspiciune de vechii romani datorită consecințelor pe care asemenea fapte le puteau avea asupra persoanelor și a patrimoniului lor. Romanii **veteres** (vechii romani) erau, în marea lor majoritate, lipsiți de averi, puterea lor economică abia fiind suficientă pentru asigurarea existenței familiei. În aceste condiții se explică de ce romanii nu încurajau dimpotrivă, descurajau înstrăinările de elemente patrimoniale. „Descurajarea” tranzacțiilor economice se realiza și prin impunerea, cu ocazia încheierii unui act juridic, respectării unor solemnități, unor formalități ce făceau foarte greoaie schimburile de valori economice. Acest formalism (care putea consta în gesturi, pronunțarea de cuvinte sacramentale, prezența anumitor persoane și obiecte etc.) evidențiază preocuparea, grija, atenția acordată de colectivitate unor asemenea operațiuni. În cele din urmă, acest formalism era conceput în folosul participanților la circuitul civil, deoarece ritualul complicat atrăgea atenția asupra conținutului actului încheiat, iar termenele ce se acordau pentru îndeplinirea actelor rituale permiteau părților să revină asupra hotărârii inițiale.

¹ Vl. Hanga, Mircea D. Bob, *Curs de drept privat roman*, ed. a IV-a, revizuită și adăugită, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 45.

² Gaius, *Instituțiunile [dreptului privat roman]*, traducere, studiu introductiv, note și adnotări de Aurel N. Popescu, Ed. Academiei, București, 1982, p. 64 (lucrare citată în continuare Gaius, *Institutiones*).

³ Vl. Hanga, *op. cit.*, pp. 22 și 23.